

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд на тема:

„ЕМОЦИОНАЛНИ И СОЦИАЛНИ АСПЕКТИ НА УЧИЛИЩНАТА ГОТОВНОСТ И АДАПТАЦИЯ: СПЕЦИФИКА ПРИ ДЕЦА С ХИПЕРАКТИВНОСТ И ДЕФИЦИТ НА ВНИМАНИЕТО“

За присъждане на образователната и научна степен „Доктор“
по Професионално направление 1.2. Педагогика (Предучилищна педагогика)
с обучение на английски език

Автор: Стратигула Парису

Научен ръководител проф. дн Розалина Енгелс-Критидис

Стратигула Парису е родена в Гърция през 1973 г. Тя има диплома за филолог от Университета в Йоанина, Гърция от 1996 г. и за педагог от Университета в Крайова, Румъния от 2011 г. През 2012 г. Стратигула Парису придобива магистърска степен по Специална педагогика във ФНПП на СУ „Св. Кл. Охридски“. Тя има и друга магистърска степен по Публична администрация от ФФ на СУ „Св. Кл. Охридски“ от 2018 г. Посетила е Годишен семинар по специално образование през 2009 и 2010 г. организиран от Националния и Каподистриантски Университет в гр. Атина.

От 10.03.2015г. до 12.03.2018 г. Стратигула Парису е редовен докторант в катедра „Предучилищна и медийна педагогика“ във ФНПП/ФНОИ на СУ „Св. Кл. Охридски“, като е отчислена с право на защита и е насочена към такава след обсъждане на труда.

От 2013 г. до 2016 г. Стратигула Парису е работила като филолог/учител по език в специалното образование, а няколко месеца е била и филолог/учител по език в общото образование. От 2018 г. до момента работи в обществената администрация като секретар в болница.

Докторантът владее английски език (Сертификат от Кеймбридж от 2003 г.), румънски и български език. Има много добри компютърни умения, необходими за работа над научни текстове. Посещавала е разнообразни семинари и обучения, притежава различни сертификати – Семинар в областта на публичната администрация (2018, 2020),

Сертификат в информационните технологии (2013), Сертификат за Брайлова азбука (2009) и др.

Докторантът се отличава със социални умения и компетенции като комуникативност и способност за работа в екип, както и с организационни умения и компетенции като инициативност и координация на дейности.

Научните интереси се проектират в публикациите на Стратигула Парису, които са свързани и с темата на дисертационния труд: емоционални и социални аспекти на подготовката и приспособяването към училище; хиперактивност с дефицит на вниманието и приспособяване към средата на началното училище; ролята на родителите и учителите в емоционално образование.

Съдържанието на дисертационния труд включва: въведение, 6 глави, заключение и препоръки, библиография и приложения. Дисертацията е с обем 265 страници, от които 39 страници са библиография и 8 - приложения. Текстът включва 18 таблици и 20 диаграми. Библиографията включва 326 заглавия на английски език и 36 заглавия на гръцки език. Авторефератът отговаря на структурата и съдържанието на дисертацията.

Темата на дисертационния труд е актуална и насочва към теоретика-емпирично изследване на емоционалните и социалните аспекти на проблема за подготовката и готовността на детето за училище, на адаптацията към образователна среда като процес и резултат, при деца с проблеми в развитието и обучението.

Първа глава „Дискутиране и анализ на терминологията“. В нея се разглеждат и дефинират основните понятия, имащи определящо отношение към дисертационното изследване - „социално-емоционално развитие”, „социално-емоционална компетентност”, „готовност за училище“, „училищна адаптация“, „Синдром на дефицит на вниманието и хиперактивност“ (СДВХ), като се акцентира върху основни теории, достигащи до тяхното определяне.

Втора глава „Успешна социално – емоционална готовност и адаптация: ролята на семейството“

Акцентът се поставя върху значимостта на общуването и взаимоотношенията между родителите и децата, емоционалната и социалната подкрепа на семейството за приспособяването на детето към образователна среда.

Ролята на семейството в социално-емоционалната готовност и адаптацията на детето се дискутира в два плана - към детската градина и към училище. Анализирайки

проблема авторката подчертава, че взаимоотношенията, които родителите изграждат с децата си, влияят върху характера на адаптацията им към детската градина. Цитирани са съвременни изследвания, които доказват пряката зависимост между свързаността на детето с родителите и неговите положителни социално-емоционални резултати.

Докторантът приема, че семейството играе много значима роля в емоционалната и социалната адаптация и готовност на децата за училище. Родителите могат силно да повлияят върху позитивната мотивация за посещаване и ефективното участие на детето в училище и неговите академичните постижения. Това се постига например, чрез установяване на подкрепящи взаимоотношения между членовете на семейството, зависят от нивото на академичните стремежи на семейството, ориентацията към значими постижения, степените на автономност и контрол, които характеризират семейните взаимоотношения и стиловете на родителство.

В тази глава се акцентира и върху проблемите, пред които са изправени учениците със Синдром на дефицит на вниманието и хиперактивност в училище. Тук се обсъждат неговите възрастови параметри. Приема се, че демонстрирането на подобни симптоми още в предучилищна възраст, е предиктор на задълбочаващо се проблемно поведение по-късно и на усложнения, свързани с неуспех в училище и социално изключване от значимите общности. Разглеждат се и особено значимите функции на родителите на деца със СДВХ във връзка с адаптирането към новите академичните и социални изисквания в образователната институция, както и по отношение на помощта при подготовката на уроците.

В трета глава „Успешна социално-емоционална готовност и адаптация: ролята на средата в детската градина“

Ролята на детската градина за емоционалната и социалната готовност за училище и за адаптацията, се разглежда основно в контекста на взаимоотношенията „учител-дете“. Последните определят в значима степен поведението и мотивацията на децата, насърчават положителните нагласи, влияят позитивно и върху тяхното самовъзприятие и самооценка.

Изведен е и друг важен аспект, свързан със средата в детската градина – възможност за успешното ангажиране в общуването с връстниците, което стимулира развитието на умения за регулиране на емоциите, за решаване на възникнали проблеми, за емпатия, както и в областта на езика и познанието.

Подчертава се значимостта на средата в детската градина за развитие на социалната компетентност на децата, за усвояване на основни социални умения, които

ще бъдат необходими в по-късните класове. Особено показателно е приемането на постановката, че показателите за социално-емоционална компетентност, включително ефективното регулиране на емоциите, както и ефективните социални взаимодействия с учители и връстници, са от съществено значение за успешното академично обучение в училище.

Важен акцент в теоретичното проучване е свързан с определяне на специфичните трудности при адаптиране към структурираната среда на образователната институция, които изпитват децата със СДВХ. Обикновено това са трудно постижими изисквания към тяхното поведение в различни моменти от всекидневието, което противоречи на основните симптоми на нарушението което имат, изразяващо се в невнимание, разсеяност, импулсивност и хиперактивност,. Те се нуждаят от взаимодействие и подкрепа, предназначени да повишат техните социално-емоционални умения, като отново се подчертава необходимостта от силна връзка между възрастни и деца, съчетана със стратегии за проактивно управление и подобряване на детското поведение.

Четвърта глава „Образователни инструменти за успешна социално-емоционална готовност и адаптация към училище на деца със СДВХ“.

В тази глава се дискутират възможностите за прилагане на различни стратегии и конкретни инструменти за регулиране на поведението на деца със СДВХ, в контекста на приспособяването към нова образователна среда – основно медикаментозни и поведенчески интервенции. По отношение на адаптацията в детската градина, тук отново се извеждат значимите роли на учителите и, особено на връстниците без СДВХ, които могат да се включат във всички фази на интервенциите. Някои от принципите, които трябва да се имат предвид тук – спазване на баланс между проактивни и реактивни поведенчески интервенции; данните от оценката се използват за проектиране, оценка и модификация на интервенциите; използване на много медиатори, като не само учителят поема отговорност за интервенциите.

Акцентът в тази част от дисертацията е представената образователна програма, базирана на художествено-творчески активности за подобряване на социално-емоционалната готовност и адаптация към училище при деца на възраст 5-8 години със Синдром на дефицит на вниманието и хиперактивност. Тя има универсален характер – може да се прилага в детската градина, училище и извънкласни дейност, включително и при деца без СДВХ. Програмата съдържа различни художествени техники, като актьорско майсторство, пеене, рисуване, оцветяване, игра и пр. Тя се

състои от две части, които се отнасят до социо-емоционалната готовност за училище в контекста на взаимодействие в детската градина и в първи клас. Целите са да се оцени готовността за училище и приспособяването към училище с помощта на оценките на родителите и учителите. Проекцията след прилагането на програмата е изграждането у децата на важни за социално-емоционалната адаптация компетентности.

В пета глава „Дизайн на изследването“ е представена **програмната ориентация на изследването** която основно съдържа конкретика на визията за експерименталните параметри на дисертационния труд и методиката за неговото осъществяване. Тук могат да се отбележат следните аспекти:

- Формулираната **цел** насочва изследването към проучване на резултатите от прилагането на авторската образователна програма, описана в предходната глава в сравнителен план – при деца със СДВХ, в сравнение с деца без СДВХ.
- Научните предположения са представени във водеща **хипотеза и осем подхипотези**. Те са свързани с целта на изследването и ориентират основно към проучване на зависимостта между прилагането на специално създадена образователна програма, в която си сътрудничат учители и родители и нивата на социално-емоционалната готовност и адаптация към училище при деца със СДВХ, както и при деца без СДВХ. В подхипотезите се очертават в конкретика аспектите на проучваните зависимости, като се представят и избраните инструменти за изследването.
- Определените **задачи** отразяват последователността при реализиране на основните дейности, предвидени в дисертационното изследване.
- За реализиране на емпирично изследване е избран **подходящ инструментариум**, адекватен на проучваната проблематика, който включва: Диагностична рейтинг скала за СДВХ, Въпросник на Болдуин (докладите на родителите за училищната готовност на децата), Кратък индекс за ранни умения и подкрепа, Родителския доклад за приспособяване към училище, Кратката форма на скалата за оценяване от учители за училищното приспособяване, Формираща образователна програма за художествено творчество. Формираната извадка от лица за участие в изследването е сравнително малка, но коректна като количествени и качествени характеристики.

В глава шеста „Анализ и интерпретация на резултатите“ са представени и

детайлно анализирани всички етапи от изследването и основно двете технологични равнища: преоценка на родителите и преоценка на учителите. Важна част от анализа, чрез който се потвърждават една част от подхипотезите е, че в края на детската градина всички деца, които са участвали в специфичната образователна програма, показват по-високи нива на готовност за училище, в сравнение с децата от контролната група. Освен това децата със СДВХ, показват почти еднакви нива на училищна готовност в сравнение с децата без СДВХ от същата група преди стартирането на програмата и по-високи нива на училищна готовност, в сравнение с децата със СДВХ, в контролната група. Всички родители на деца, които са участвали в образователна програма показват по-високи нива в аспектите на поведението на родителите, в сравнение с родителите на децата от контролната група. Подобни са резултатите и при преоценката на учителите.

По отношение на приспособяването към училищната среда, според оценката на родителите, всички деца от експерименталната група имат по-високи нива на резултатите, отколкото в контролната група при децата с и без СДВХ, със съответни нюанси по отделните показатели на изследване. Всички родители на деца, които са участвали в образователната програма, показват по-положително мнение в сравнение с родителите на децата от контролната група. Подобна е оценката и на учителите, което доказва останалата част от формулираните подхипотези.

Получените емпирични данни успешно са прецизирани, обобщени и визуализирани в таблици и диаграми.

Като позитивни моменти в тази глава на дисертационния труд могат да се посочат и коректността при представянето на изследователските данни, и съотнасянето на получените резултати към основните моменти в изследователската програма – хипотезата, задачите и пр.

В „Заключение“ и „Препоръки“ се обобщават като цяло постиженията на дисертационния труд по посока реализирането на резултатите от входното и изходното ниво на контролната и експерименталната група деца. Тук се оценява приложената образователна програма като ефективна интервенция за социално-емоционална готовност на деца в предучилищна възраст и адаптация на първокласниците с и без СДВХ, при екипното участие на родителите и учителите. Препоръките обхващат основните компоненти на домашната и училищната среда на децата със и без СДВХ. Акцент в тях се поставя върху преодоляването на предизвикателствата пред децата и учениците със СДВХ, чрез прилагане на подходящи методи, инструменти, стратегии

за преподаване и средства, които ще дадат възможности за постигане на готовност и успешна адаптация към училище (например приложената образователната програма).

Като цяло представеният проект за дисертационен труд може да бъде оценен в няколко аспекта:

- Демонстриран е аналитичен подход и авторска позиция при представянето и интерпретирането на теоретичните аспекти на обсъжданата проблематика и на получените емпирични данни от проведеното изследване.
- Избрана и използвана е актуална и адекватна методика за регистриране и установяване на параметри и закономерности, които са свързани със социално-емоционалното развитие на децата по отношение на готовността и адаптацията към детската градина и училище.
- Доказана е ефективността на разработената и приложена образователна програма, насочена към подобряване на социално-емоционалната готовност и адаптация към нова образователна среда.

Въпроси и бележки:

1. Каква е проекцията на изследователската работа на докторанта в образователната практика в детската градина и в училище?
2. Какви са параметрите на заявената от докторанта бъдеща изследователска работа по избраната проблематика?

В заключение, посочените позитивни акценти и установените приноси ми дават основание да дам изцяло **ПОЛОЖИТЕЛНА ОЦЕНКА** на дисертационния труд, както и своя положителен вот за него и да предложа с убеденост на Научното жури да гласува положително за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“ в професионално направление 1.2 Педагогика (Предучилищна педагогика) на **Стратигула Парису** .

София

08.03.2021 г.

Рецензент: .....

/проф. д-р Любослава Пенева/